

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาอย่างยาวนานเป็นเวลาร่วมพันปี เป็นบ่อเกิดแห่งศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีมากมาย ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทย และผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ตลอดถึงเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของชาวไทยตั้งแต่เกิดจนถึงตาย อาจกล่าวได้ว่าเมื่อใดที่มีการพูดถึงคนไทย ประเทศไทย ภาษาไทย ขนบธรรมเนียม ประเพณีไทย เมื่อนั้นจะต้องมีการพูดถึงพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน เพราะวิถีชีวิตของคนไทย ก็คือ วิถีแห่งพุทธศาสนา และพุทธธรรมนั่นเอง

จากอดีตถึงปัจจุบันพุทธศาสนาเข้าไปมีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อมในการดำเนินชีวิตของชาวไทยไม่ว่าจะเป็นด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม โดยพุทธศาสนาได้หลอมรวมเป็นสถาบันศาสนาที่สำคัญสถาบันหนึ่งในสามสถาบันหลักของชาติไทย อันได้แก่สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ สถาบันทั้งสามเป็นหลักพึ่งพิงของชาวไทยทั้งในเวลา มีสุขและทุกข์ โดยทั้งนี้สถาบันทั้งสามต่างส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกันเปรียบเสมือนเชือกสามเส้นพันเป็นเส้นเดียวกัน ซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยมีความเป็นปึกแผ่นและสันติสุขสืบมา ด้วยจุดมุ่งหมายที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้ให้พระสงฆ์พุทธบริษัทได้ปฏิบัติตั้งแต่แรกเริ่มที่ได้ตรัสรู้ใหม่ ๆ (วินัยปิฎก มหาวิภังค์, พระไตรปิฎก เล่มที่ 4, ข้อที่ 32, น. 40; พระธรรมโกศาจารย์, 2549, น. 7) โดยพระพุทธดำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทเวตธาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าไป ทางเดียวกันสองรูป. . . แม้เราเองก็จะไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหลักการที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงไป แม้กาลเวลาเปลี่ยนและยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม พระสงฆ์ตลอดถึงพุทธบริษัททั้งหลายยังคงมุ่งที่จะน้อมนำเอาหลักธรรมอันเป็นแก่นสารของสถาบันมาเผยแผ่และ

นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติสุข สันติภาพ ภารดรภาพ ทั้งต่อตัวเองและสังคมส่วนรวม

ในสถานการณ์สังคมปัจจุบันนับว่าสถาบันพุทธศาสนาต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยอันถือว่าเป็นยุคโลกาภิวัตน์ ที่กระแสการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็ว ข้อมูลข่าวสารเชื่อมโยงถึงกันอย่างทันท่วงทีในเวลาไม่กี่นาที ผลกระทบจากที่หนึ่งเชื่อมโยงไปสู่ที่หนึ่งอย่างรวดเร็ว ทำให้โลกทั้งโลกมีปัญหาและผลกระทบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองเหมือน ๆ กัน ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาจึงได้รับผลของการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย ซึ่งจากปัญหาดังกล่าวทำให้บทบาทของพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อเปรียบเทียบกับสมัยก่อนยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แต่ถึงแม้บทบาททางสังคม หรือแม้แต่ต่อปัจเจกชนจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม พุทธศาสนาก็ยังถือว่ามีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนไทยส่วนมาก เพราะสังคมไทยปัจจุบันยังมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งชาติ โดยคนไทยนับถือพุทธศาสนาประมาณ 95 เปอร์เซ็นต์ อีก 5 เปอร์เซ็นต์เป็นศาสนิกของศาสนาอื่น ๆ เมื่อพูดถึงบทบาทของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยปัจจุบันสามารถสรุปรวมเป็น 11 ประการด้วยกัน ได้แก่ เป็นสถานศึกษา เป็นสถานสงเคราะห์ เป็นสถานพยาบาล เป็นที่พักคนเดินทาง เป็นสโมสรสันนิบาต เป็นสถานบันเทิง เป็นที่ไกลเกลียดชังพิพาท เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บสิ่งของต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางบริหารหรือปกครองของชาวบ้าน และเป็นสถานประกอบพิธีกรรมทางศาสนา กล่าวได้ว่า วัด (พุทธศาสนา) เป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดในบทบาทเหล่านี้ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือโดยนัยนี้วัดก็กลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ โดยฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวประชาชนให้มีความสามัคคีและให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่ง ๆ ได้

นอกจากช่วยให้เกิดความสามัคคี ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการประพฤติศีลธรรมในสังคมหมู่บ้านแล้ว ฐานะของพระสงฆ์ที่ได้รับความเคารพนับถือ น่าจะมีบทบาทสำคัญในการควบคุมทางสังคมระดับประเทศด้วย เพราะความเป็นที่เคารพนับถือของพระสงฆ์นั้นเป็นไปอย่างกว้างขวางทั่วทุกส่วนทุกชั้นของสังคม นับแต่พระมหากษัตริย์ลงมา (พระราชวรมุนี (ประยูร), 2527, น. 205-207)

ในปัจจุบันถึงแม้บทบาทของพุทธศาสนาบางอย่างขาดความเข้มข้นลงไป เช่น เป็นสถานศึกษาวิชาการทางโลกสมัยใหม่ เป็นที่ไกลเกลียดชังพิพาท เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครองของชาวบ้าน เป็นต้น แต่วัด (พุทธศาสนา) ยังทำหน้าที่อยู่เบื้องหลังของกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมของประชาชนทั่วไป เป็นบทบาทที่ซ่อนเร้น แต่ก็ถือว่ายังมีความสำคัญไม่น้อยต่อสังคมไทยยุคปัจจุบัน ที่มีภาวะกดดันทางด้านกายและจิตวิญญาณจากสถานการณ์ปัญหาของ

โลกยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้น ที่พึ่งพิงของสังคมจึงหันมาสู่วัดหรือพุทธศาสนาในการขจัดบำบัดเป่า
 สถานการณ์ปัญหาเหล่านั้นให้ทุเลาเบาบางลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาทางด้านจิตวิญญาณ
 อันถือว่าเป็นปัญหาสำคัญของมนุษย์ทุกเชื้อชาติศาสนา พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นตัวแทนของ
 สถาบัน จึงมีหน้าที่ในการสงเคราะห์ทั้งทางวัตถุและทางจิตใจตามความเหมาะสมแก่กำลังที่จะทำได้
 ซึ่งโดยปกติพระสงฆ์จะทำหน้าที่ในการสงเคราะห์ด้านจิตใจเป็นหลัก เพราะถือเป็นงานตาม
 หลักการที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้ให้ปฏิบัติตั้งแต่เริ่มแรกทีเดียว จึงถือได้ว่า วัดมีบทบาทเป็น
 สถานสงเคราะห์ที่สำคัญในสังคมไทย ดังพระไพศาล วิสาโล (2542, น. 42-43) กล่าวไว้ว่า

วัดเป็นศูนย์ของชุมชนอย่างแท้จริง จริงอยู่บทบาททางสังคมดังกล่าวได้เลือนหายไปมาก
 แล้วหลังจากที่สังคมไทยรับความเจริญแบบตะวันตกเข้ามา แต่ผู้คนเป็นอันมาก
 ลืมไปว่า ทุกวันนี้สถาบันสงฆ์ยังมีบทบาทเกื้อกูลสังคมอย่างมาก มิใช่มีประโยชน์
 จำเพาะด้านพิธีกรรมเท่านั้น บทบาทที่ว่าสรุปอย่างสั้น ๆ ว่า “วัดยังคงเป็นแหล่ง
 สงเคราะห์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของสังคมไทย” ผู้ได้รับการสงเคราะห์จากวัดมิใช่มีแค่นัก
 เท่านั้น ที่สำคัญก็คือเยาวชนในชนบทที่ขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาจากรัฐ
 คนเหล่านี้ได้อาศัยวัดเป็นทางผ่านไปสู่การศึกษา ทั้งโดยการบวชและการเป็นศิษย์วัด
 สถาบันสงฆ์จึงเป็นตัวลดช่องว่างทางการศึกษาและสังคม และเป็นตัวเชื่อมประสาน
 ระหว่างชนบทกับเมือง (ในขณะที่การพัฒนามีแต่จะทำให้ช่องว่างกว้างมากขึ้น) อย่าง
 ที่คนส่วนใหญหาได้ตระหนักไม่

แท้จริง ภารกิจในการสงเคราะห์ประชาชนด้านสติปัญญาหรือจิตใจนั้น ว่าตามอุดมคติ
 ทางพุทธศาสนาแล้วไม่ได้หมายเอาหน้าที่ที่เกิดจากข้อผูกพันในการตอบแทน แต่หมายถึงหน้าที่ที่
 เกิดจากคุณธรรมคือ ความกรุณา คิดจะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ (ปัญหา) ให้มีชีวิตที่
 ปลอดภัยเป็นสุข ซึ่งจะเห็นได้จากพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าเอง ตลอดถึงคำสอนทั่วไป เช่น
 พระดำรัสสั่งสาวกออกประกาศศาสนา ที่ให้สาวกจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก
 เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เป็นต้น ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม การกำหนดให้เป็นหน้าที่
 ด้วยอาศัยความผูกพันในลักษณะการตอบแทนก็เป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะในเมื่อคณะสงฆ์
 กลายเป็นองค์การหรือสถาบันที่ใหญ่ และต้องดำรงอยู่ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน และการตอบแทนนี้
 มิได้มุ่งการสงเคราะห์กันเป็นส่วนบุคคลหรือจำเพาะปัจเจกชน แต่มุ่งในรูปสมัชชาคือ การสงเคราะห์
 กันระหว่างสงฆ์กับประชาชน ไม่ใช่ระหว่างภิกษุ ก. กับนาย ข.

หน้าที่ของพระสงฆ์ต่อประชาชนที่กล่าวแล้วนั้น มีอยู่ในหลักคำสั่งสอนที่เรียกว่าธรรม
 และวินัยนั่นเอง ตัวอย่างเช่น ในสังคาลสูตร ซึ่งเป็นสูตรที่มีชื่อเสียงมากสูตรหนึ่ง ได้กำหนดหน้าที่
 ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันในสังคม กล่าวคือ ระหว่างบิดามารดากับบุตร สามีกับภรรยา เพื่อนกับ

เพื่อน ครูอาจารย์กับศิษย์ และนายจ้างกับลูกจ้าง อีกทั้งได้กำหนดหน้าที่ของพระสงฆ์กับประชาชน (ทีฆนิกาย, ปาฎิกวรรค, พระไตรปิฎก เล่มที่ 11, ข้อที่ 272, น. 216; พระราชวรมุนี (ประยูรธ), 2527, น. 23-27) ไว้ว่า

ดูก่อนคบหบดีบุตร สมณพราหมณ์ (พระสงฆ์) ผู้เป็นทิศเบื้องบน อันกุลบุตรพึงบำรุง โดยฐานะ 5 คือ 1) ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา 2) ด้วยวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา 3) ด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา 4) ด้วยเต็มใจต้อนรับ 5) ด้วยจัดหาสิ่งของถวาย และเมื่อสมณพราหมณ์ได้รับการบำรุงจากกุลบุตรเช่นนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยภารกิจ 6 อย่าง คือ 1) สอนให้ละเว้นจากความชั่ว 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี 3) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม 4) สอนสิ่งที่ยังไม่เคยฟังมาก่อน 5) ชี้แจงให้เข้าใจยิ่งขึ้นในสิ่งที่เล่าเรียนมาแล้ว 6) แนะนำวิถีครองชีวิตให้ได้รับผลดีและความสุข ซึ่งนั่นหมายความว่า พระสงฆ์จะต้องดำรงชีวิตให้เกื้อหนุนต่อปัจเจก กลุ่ม ชุมชน และสังคม ที่จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมั่นคงตลอดไป โดยเฉพาะในประเทศไทย ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นได้ขยายตัวออกถึงขนาดที่แสดงออกในชีวิตจิตใจของคนไทยในหลาย ๆ ด้านดังกล่าวมาแล้วข้างต้น (11 ประการ)

จากเหตุผลดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่า การที่สังคมไทยประกอบด้วยสถาบันหลัก ๆ 3 สถาบัน คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ที่ทำงานประสานเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในอดีตกระทั่งถึงปัจจุบัน จึงถือได้ว่า เป็นจุดแข็งของสังคมไทยและถือว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญประการหนึ่งของชาติไทย แม้ว่าในปัจจุบันสถาบันทั้งสามจะลดความเข้มข้นในความร่วมมือเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมลงไป แต่ก็ยังจัดว่ามีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน สนับสนุนส่งเสริมเพิ่มพูนในกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมต่อกันที่แยกจากกันเด็ดขาดไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันศาสนาที่เป็นตัวเชื่อมโยงประสานระหว่างชาติ (ประชาชน) กับพระมหากษัตริย์ให้มีคุณูปการต่อกัน เพราะความที่ทั้งสองสถาบันยอมรับนับถือในสถาบันศาสนาเช่นเดียวกัน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะปูชนียบุคคลของพสกนิกรชาวไทย เพราะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม (หลักการแห่งการปกครอง) และพสกนิกรก็ดำรงอยู่ในหลักการทางศาสนาเช่นเดียวกัน โดยตั้งมั่นอยู่ในหลักของความสมัครสมานสามัคคี ประพฤติพรหมวิหารธรรมต่อกัน ด้วยการแสดงออกทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ตลอดถึงการจงรักภักดีต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ด้วยเหตุฉะนี้ พุทธศาสนาจึงถือว่ามีคุณค่าต่อสังคมไทยและเป็นรากฐานขององค์ประกอบต่าง ๆ ทางสังคมอยู่ไม่น้อย โดยส่งผ่านมาทางศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ตลอดถึงยังมีความสำคัญต่อระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ เช่น

หลักแห่งความพอเพียง (code of sufficiency) หรือสันโดษ ที่ปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ซึ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแนวทางของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและสังคมพอเพียง โดยคาดหวังว่าจะนำพาสังคมไทยผ่านพ้นวิกฤตการณ์ทางสังคมในยุคปัจจุบันไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

มูลเหตุจูงใจในการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพ

ในปัจจุบันการที่ผู้วิจัยเป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ได้มีโอกาสใช้หลักพุทธธรรมในการอบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นกำลังหลักในการพัฒนาสังคมต่อไปในอนาคต และจากประสบการณ์การทำงานทางพุทธศาสนาในฐานะพระสงฆ์มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน 15 ปี โดยได้ศึกษาหลักธรรมทั้งที่เป็นภาคทฤษฎี พร้อมทั้งนำไปปฏิบัติกับตนเองและสังคมส่วนรวม เช่น ในโรงเรียน ชุมชน และได้เห็นถึงผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านั้นทั้งในระดับปัจเจก กลุ่มชน ชุมชนและสังคมโดยรวม ที่ทำให้รู้ถึงคุณประโยชน์ของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยมาเป็นเวลานาน ทั้งประโยชน์ที่เห็นชัดเจนและซ่อนเร้น อีกทั้งผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าฝึกภาคปฏิบัติการณ์ในภาคสนามของหมวดวิชาวิจัย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในระดับปริญญาโท ที่กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบงานวิจัยทางสังคม เพื่อนำผลการวิจัยมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคม ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้งานวิจัยได้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ ทักษะและทัศนคติต่องานวิจัย ส่งผลทำให้ผู้วิจัยมองเห็นความสำคัญของการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมในระดับต่าง ๆ อันจะส่งผลให้สังคมพัฒนาไปสู่สังคมที่ยั่งยืน มีสันติสุขตามแผนงานและนโยบายต่าง ๆ ที่รัฐได้วางไว้

อย่างไรก็ดี ในรอบหลายสิบปีที่ผ่านมา มีการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคมด้านการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมไว้เป็นจำนวนมาก โดยนักวิชาการ นิสิต นักศึกษา ตลอดจนถึงหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งทางราชการและเอกชน ตัวอย่างเช่น งานวิจัยของ อนันต์ แม้นพยัคฆ์ (2549) เรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต กรณีศึกษา บ้านหนองน้ำจืด ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด” ซึ่งเป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน อันจะนำไปสู่ความอยู่รอดของชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนา ซึ่งเป็น

การตระหนักถึงทุนทางสังคมและวัฒนธรรมคือพุทธศาสนาที่เคียงคู่กับชุมชนอยู่แล้วได้ทำหน้าที่ทางสังคมตามแนวทางที่พึงประสงค์

งานวิจัยเรื่องนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ จริญญาโรจน์ ปาโส (2545) เรื่อง “การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับการทำกิจกรรมในชุมชนของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรม” ที่เป็นการศึกษาค้นคว้าถึงความสำคัญของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมชนบทห่างไกลความเจริญ โดยมีตัวแทนทางสถาบันคือ พระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรมผู้ทำหน้าที่ตามพุทธประสงค์และตามที่สังคมประสงค์เป็นผู้นำในการพัฒนา ด้วยการสอดแทรกกิจกรรมทางพุทธศาสนาให้บูรณาการกับกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวัน อันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชนบทอย่างยั่งยืน ไม่เบียดเบียนตนเองและคนอื่น ตลอดจนถึงธรรมชาติแวดล้อมที่ถือว่าเป็นทุนทางระบบนิเวศที่ชาวชนบทจะต้องพึงพิงอาศัยในการดำเนินชีวิต

นอกจากนี้พบว่า ในแวดวงวิชาการมีความสนใจศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน (สังคม) โดยเชื่อว่าศาสนาสามารถทำให้ชุมชนเกิดวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้และตระหนักถึงอันตรายของการดำเนินชีวิตที่เน้นการบริโภคเป็นสำคัญ ที่จะส่งผลให้ชุมชนเกิดการล่มสลายด้านการดำเนินชีวิตอย่างที่ปรากฏอยู่ทั่วทุกมุมโลกในปัจจุบันนี้ ดังความตอนหนึ่งที่ จริญญาโรจน์ ปาโส (2545, น. 127) กล่าวไว้ว่า

ผลของการทำกิจกรรมของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรมใน 3 ด้าน คือ ด้านการพัฒนา มนุษย์ ด้านสังคม/เศรษฐกิจ และด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อมกับการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในการทำกิจกรรมเห็นได้ชัดเจนว่า กิจกรรมของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรมที่มีสมาชิกกระจายอยู่ทั่วประเทศ หลายรูปแบบมีบทบาทอย่างโดดเด่นเฉพาะตน แต่ในฐานะกลุ่มก็พบว่า โดยภาพรวมของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรมแล้วก็มีบทบาทโดดเด่นเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในเรื่องของกิจกรรมชุมชนเป็นเรื่องของการสร้าง กระแสปลุกจิตสำนึกพลเมือง การจัดสวัสดิการชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชาวบ้าน นำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและชี้ให้เห็นอันตรายจากระบบทุนนิยม บริโภคนิยมของกระแสปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การที่จะผลักดันหลักพุทธธรรม (หลักพุทธปรัชญาหรือพุทธจริยศาสตร์) เพื่อเป็นกระบวนทัศน์ทางเลือก (หรือกระบวนทัศน์หลัก) ในการแก้ไขปัญหา เปลี่ยนแปลง (พฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ) และพัฒนาสังคมไทยอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น ปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งคือ องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่ถูกต้อง เมื่อพิจารณาสภาพองค์ความรู้ดังกล่าวที่มีอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม กลับพบว่ายังไม่เพียงพอ

ที่จะอธิบายให้เข้าใจถึงปรากฏการณ์ในเรื่องนี้ ถึงแม้ว่าจะมีข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปที่ได้นำหลักพุทธธรรมไปปรับใช้ในพื้นที่ต่าง ๆ ของสังคม ตลอดถึงการศึกษาวิจัยจำนวนหนึ่งได้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมได้เป็นอย่างดี ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข เกิดสันติสุข พึ่งตนเองได้ เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม แม้อยู่ภายใต้การครอบงำของกระแสการพัฒนาที่มุ่งเน้นความทันสมัยก็ตาม แต่ความรู้ที่มีอยู่นั้น ก็ยังไม่ประสานอย่างเป็นระบบและรอบด้านเพียงพอที่จะเป็นฐานความคิดในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคมได้

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาสังเคราะห์งานวิจัย (research synthesis) เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมไปสู่สังคมเชิงอุดมคติเพื่อให้สามารถอธิบายได้ว่า หลักพุทธธรรมจะต้องมีการปรับประยุกต์ใช้อย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับกาลเทศะ ตลอดถึงปัจเจก กลุ่ม ชุมชน สังคมนั้น ๆ ได้อย่างลงตัว ให้สมกับความเป็น “อกาลิก” ของหลักพุทธธรรม คือ ไม่จำกัดด้วยกาลเวลา สถานที่ ฯลฯ แต่ยังคงมีความทันสมัยใหม่อยู่เสมอ เพื่อให้รองรับกับสถานการณ์ยุคปัจจุบันที่ทุกสิ่งทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้นักคิดและ/หรือสังคมปรับเปลี่ยนตัวเองไม่ทัน ซึ่งทำให้เกิดปัญหาตามมามากมายทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติ แวดล้อมและจิตวิญญาณดังปรากฏอยู่ทั่วไป อนึ่ง การประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม ได้ใช้ปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี บทบาทและวิธีการประยุกต์ใช้อย่างไร ตลอดถึงนักวิจัยที่ทำงานในการเผยแผ่พุทธธรรมและการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม สถานการณ์ด้านการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม และเป้าประสงค์ในการสังเคราะห์องค์ความรู้มีความสัมพันธ์กันอย่างไร อีกทั้งผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมดังกล่าว สามารถนำไปกำหนดเป็นทิศทางในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคมด้านการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้หรือไม่อย่างไร และประการสุดท้าย สามารถกำหนดเป็นกระบวนทัศน์/ยุทธศาสตร์ทางเลือกในการพัฒนาสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้อย่างไร ซึ่งแนวทางหนึ่งในการศึกษาวิจัยเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้เพื่อปรับเปลี่ยนสังคมไปสู่แนวทางที่ดีขึ้นดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นก็คือ การวิจัยอภิमानเชิงคุณภาพ (qualitative meta research) เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่เป็นปัจจุบันและคาดว่าจะสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคมได้ในที่สุด

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีวิทยาการวิจัยอภิมานเชิงคุณภาพ (qualitative meta research) ที่ถือว่าเป็นวิธีวิทยาการวิจัยแนวทางใหม่ทางประชากรศาสตร์ การวิจัย ที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม เพราะนอกจากจะทำให้ทราบถึงสถานะอันเป็นปัจจุบันขององค์ความรู้ที่สำคัญต่อการพัฒนาสังคมแล้ว ยังให้ข้อเสนอแนะต่อความเหมาะสมของวิธีวิทยาและกระบวนการในการศึกษาวิจัย ประเด็นความสอดคล้องของปัญหาในการวิจัยกับข้อค้นพบที่เกิดขึ้นจากการวิจัย และที่สำคัญวิธีการดังกล่าวนี้ยังสามารถพิจารณาถึงทิศทาง แนวโน้มของการศึกษาวิจัยในประเด็นการศึกษานั้น ๆ ต่อไปในอนาคต รวมถึงการนำผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ไปใช้อย่างเป็นรูปธรรมได้อีกด้วย (ศศิธร ศักดิ์เทวินทร์, 2551, น. 4) และเนื่องจากการสำรวจเบื้องต้นพบว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในทางสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และสวัสดิการสังคมอยู่จำนวนหนึ่งซึ่งมากพอสมควร และสามารถนำมาสังเคราะห์เพื่อให้ได้ องค์ความรู้ที่เหมาะสมได้ ประกอบกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยต้องการองค์ความรู้ที่ผสมผสานอย่างเป็นระบบและรอบด้าน การวิจัยอภิมานเชิงคุณภาพจึงมีความเหมาะสมในการดำเนินการ เพื่อให้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

คำถามในการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิด บทบาท และการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในการพัฒนาสังคม: วิธีวิทยาการวิจัยอภิมานเชิงคุณภาพ” ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบคำถามในการวิจัยไว้ ดังต่อไปนี้

คำถามการวิจัยทั่วไป

ในสถานการณ์ปัจจุบันภายใต้ระบบการพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตด้านวัตถุ และสวนกระแสกับระบบการพัฒนามนุษฐานคิดพุทธปรัชญา องค์ความรู้จากงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคมด้านการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม จะมีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคมให้เกิดภาวะการกินดี อยู่ดี (social welfare) ได้อย่างไร และจะมีส่วนช่วยให้สังคมมีความหลุดพ้นจากความทุกข์/ปัญหาทางจิตวิญญาณ/เป็นสุขชีวิต (well-being) ได้อย่างไร

คำถามการวิจัยเฉพาะ

1. องค์ความรู้จากงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคมเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม ได้ใช้ปรัชญาแนวคิด ทฤษฎี บทบาท และวิธีการประยุกต์ใช้อย่างไร
2. ความสัมพันธ์หรือเชื่อมโยงระหว่างนักวิจัย/ผู้วิจัยที่ทำงานในการเผยแผ่พุทธธรรมกับการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม เป้าประสงค์ในการสังเคราะห์องค์ความรู้ และสถานการณ์ด้านการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมเป็นอย่างไร
3. ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม สามารถนำไปกำหนดเป็นทิศทางในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคมด้านการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้หรือไม่อย่างไร
4. แนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานคิดพุทธปรัชญา สามารถนำไปกำหนดเป็นกระบวนทัศน์ทางเลือกในการพัฒนาปัจเจก กลุ่มชน ชุมชน และสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้หรือไม่อย่างไร

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อสำรวจและสังเคราะห์งานวิจัยทางสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคมเกี่ยวกับ แนวคิด บทบาท และการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาปัจเจก กลุ่มชน ชุมชน และสังคม จากงานวิจัยเชิงคุณภาพระหว่างปี พ.ศ. 2530-2550
2. เพื่อศึกษาแนวโน้มและทิศทางการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคมด้าน แนวคิด บทบาท และการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาปัจเจก กลุ่มชน ชุมชน และสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต
3. เพื่อนำเสนอแนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานคิดพุทธปรัชญา เป็นกระบวนทัศน์ทางเลือกแห่งการพัฒนาแก่ปัจเจก กลุ่มชน ชุมชน และสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ขอบเขตในการวิจัย

ขอบเขตด้านงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์

การศึกษาสังเคราะห์งานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาสังเคราะห์งานวิจัยในระดับวิทยานิพนธ์ปริญญาโทและปริญญาตรี วิทยานิพนธ์ปริญญาโทและปริญญาตรี และงานวิจัยทั่ว ๆ ไปที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาระหว่างปี พ.ศ. 2530-2550 โดยผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลจากห้องสมุดของสถาบันต่าง ๆ ได้แก่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร หอสมุดแห่งชาติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหิดล โดยเลือกศึกษาจากงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่มีคำสำคัญคือ “พุทธธรรม” หรือ “พุทธศาสนา” ที่เกี่ยวกับการนำเอาหลักธรรมไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาศักยภาพของทั้งปัจเจก กลุ่มชน ชุมชน สังคมอย่างรอบด้านและเป็นองค์รวม โดยบูรณาการกับศาสตร์สาขาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษย์ศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ ตลอดจนการศึกษาสังเคราะห์จากเอกสารต่าง ๆ ที่พิมพ์เผยแพร่ตามสถานที่ต่าง ๆ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดของสถานที่ราชการและเอกชน ซึ่งมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาสังคมอย่างรอบด้าน

ขอบเขตด้านเนื้อหาในการสังเคราะห์งานวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธีวิทยาการวิจัยอภิमानเชิงคุณภาพ (qualitative meta research) โดยมีขอบเขตด้านเนื้อหาในการคัดเลือกงานวิจัยมาสังเคราะห์หลัก ๆ 5 ประการ คือ

1. หลักพุทธธรรมทั้งที่เป็นส่วนธรรม และส่วนที่เป็นวินัย รวมเรียกว่า “ธรรมวินัย” ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนคติในการพัฒนาสังคมให้เกิดสันติสุขรอบด้าน โดยเน้นหลักพุทธธรรมที่มีความสัมพันธ์กับปรัชญาทางสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม

2. องค์ความรู้พุทธธรรมกับศาสตร์สาขาต่าง ๆ ทั้งวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษย์ศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ โดยเน้นที่การบูรณาการกับศาสตร์สาขาเหล่านั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเรียกว่า “พุทธบูรณาการศาสตร์” ที่มีความสัมพันธ์กันในมิติต่าง ๆ

3. กระบวนการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม เป็นการวิเคราะห์ทั้งกระบวนการ ตั้งแต่ขั้นปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี บทบาท ขั้นตอนการนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม และขั้นตอนที่ได้รับผลของการประยุกต์ใช้หลักธรรมแล้ว

4. แนวโน้มและทิศทางการวิจัยด้านสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคมเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

5. พุทธปรัชญาในขอบเขตของธรรมชาติแห่งความจริงและการเข้าถึงความจริงนั้น ทั้งความจริงสัมพัทธ์และความจริงอันติมยะ ได้แก่ นิเวศธรรม กุศลมูล ไตรลักษณ์ ไตรสิกขา อริยสัจ ปฏิจจสมุปบาท/อิทัปปัจจยตา และสุญญตา เป็นต้น ตลอดจนการพัฒนาแนวพุทธจากนักคิดนักปราชญ์ไทย

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การประยุกต์ใช้พุทธธรรมในการพัฒนาสังคม หมายถึง พุทธบริษัท 4 มีการนำเอาแนวคิดและหลักปฏิบัติทางพุทธศาสนาไปใช้แก้ไขปัญหา เปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเองและสังคมให้เกิดประโยชน์ เพื่อความมุ่งหวัง 2 ประการ ได้แก่ ภาวะการกินดี อยู่ดีทางกาย (social welfare) และภาวะการเป็นอยู่แต่พอดี (สันโดษ) ทางจิตวิญญาณ (well-being) ทั้งของปัจเจก กลุ่มชน ชุมชน และสังคม

การวิจัยอภิमानเชิงคุณภาพ หมายถึง การวิเคราะห์และสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพหลาย ๆ เรื่อง ในประเด็นปัญหาการวิจัยที่มีความคล้ายคลึงกันทั้งกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการวิจัย คำถามการวิจัย วัตถุประสงค์ กรอบแนวคิด ระเบียบวิธีวิทยาการวิจัย และข้อค้นพบจากการวิจัย ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานะองค์ความรู้ที่เป็นปัจจุบันดังกล่าวเพื่อให้ได้ข้อยุติที่เป็นองค์รวมและรอบด้าน ทั้งเพื่อศึกษาแนวทาง ทิศทางและแนวโน้มในการศึกษาวิจัยในประเด็นนั้นต่อไปในอนาคต

การสังเคราะห์ หมายถึง การนำส่วนย่อยมาประกอบเข้าด้วยกันจนเกิดสิ่งใหม่

การสังเคราะห์งานวิจัย หมายถึง ระเบียบวิธีการศึกษาข้อเท็จจริงเพื่อตอบปัญหาใดปัญหาหนึ่ง โดยการรวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหานั้น ๆ หลาย ๆ เรื่อง มาศึกษาวิเคราะห์และนำเสนอข้อสรุปอย่างเป็นระบบ

งานวิจัย หมายถึง การค้นคว้าเพื่อหาความรู้ตามหลักวิชาที่เชื่อถือได้ ทั้งที่เป็น วิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ งานวิจัยของบุคคล งานวิจัยของสถาบันการศึกษาและงานวิจัยของ หน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

ธัมมิกสังคมนิยม หมายถึง ระบอบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก อันประกอบด้วยธรรม เป็นระบอบที่ใครไม่สามารถล่วงล้ำเข้าไปในสิทธิของผู้อื่น ไม่กอบโกยอะไร ของใครได้ เป็นไปตามธรรมชาติที่ทุกคนรู้จักเอาแต่พอดีโดยธรรม โดยมีหลักอยู่ว่า ให้ใช้ส่วนเกิน ให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ให้ทุกคนเจียดประโยชน์ของตนเพื่อประโยชน์แก่สังคมไม่กอบโกยและ ไม่หวงกันส่วนเกิน ใครมีกำลังผลิตส่วนเกินได้ ส่วนเกินที่เหลือจากต้องกินต้องใช้แล้วนั้นยกให้ เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สังคม

แนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานคิดพุทธปรัชญา หมายถึง แนวทางตาม หลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นทางเลือกสำหรับนำไปปฏิบัติของทั้งปัจเจก กลุ่มชน ชุมชน และสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมส่วนรวม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ทุกฝ่าย และเป็นการปรับ ประยุกต์ใช้พุทธธรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ท่ามกลางกระแสหลักแห่งการพัฒนาด้วย ระบบทุนนิยมโลก

นักวิจัย หมายถึง ผู้ทำการศึกษาค้นคว้าในงานวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องต่าง ๆ ทั้ง 39 เรื่อง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ที่ผู้วิจัยกล่าวถึงในที่ทุกแห่งที่มีปรากฏ

ผู้วิจัย หมายถึง ตัวผู้วิจัยที่ทำการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพทั้ง 39 เรื่อง ในครั้งนี้ ที่มีปรากฏอยู่ทุกแห่ง

พุทธบูรณาการศาสตร์ หมายถึง ญาณวิทยาแนวพุทธปรัชญาที่สามารถนำไปปรับ ประยุกต์ใช้ร่วมกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ ได้อย่างลงตัว เช่น รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ เป็นต้น โดยเน้นที่การบูรณาการด้านการปฏิบัติเป็นหลัก ส่วนด้านทฤษฎีเป็นรอง

พุทธศาสนา หมายถึง ศาสนาของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ประกอบด้วยรัตนะ 3 ประการ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ตลอดจนองค์ประกอบส่วนย่อยอื่น ๆ เช่น วัด สถาบันสงฆ์ องค์กรรมสงฆ์ สมาคมชาวพุทธ มุลนิธิเกี่ยวกับพุทธศาสนา ขบวนการชาวพุทธ กลุ่ม ชมรม ฯลฯ ในที่นี้คือ พุทธศาสนาเถรวาทในบริบทสังคมไทยเป็นหลัก ที่เป็นศาสนาดั้งเดิมตามพุทธบัญญัติ ในฐานะที่เป็นสถาบันหลักหนึ่งในสามของสังคมไทย เป็นวิถีชีวิตและที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของ พุทธศาสนิกชน

พุทธเศรษฐศาสตร์ หมายถึง หลักเศรษฐศาสตร์แห่งการดำรงชีพที่ไม่เบียดเบียน ตนเองและคนอื่น ตลอดจนถึงสังคม สิ่งแวดล้อม ตามแนวทางพุทธศาสนา เป็นเศรษฐศาสตร์ ที่ประกอบด้วยธรรม หรือธัมมิกเศรษฐศาสตร์ ซึ่งจะนำพาชีวิตไปสู่สันติสุขได้

หลักพุทธธรรม หมายถึง ข้อค้นพบ ประสบการณ์ หลักการ วิธีการ และมรรคผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติหรืออุดมการณ์ทั้งที่เป็นส่วนธรรมและวินัย ซึ่งเรียกว่า “ธรรมวินัย” ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบและทรงวางไว้ให้พุทธบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา ได้นำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตัวเอง กลุ่มชน ชุมชน และสังคมส่วนรวม ในที่นี้คือ การนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่องานสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม

องค์ความรู้ หมายถึง ความรู้หรือส่วนประกอบของความรู้ที่เกิดขึ้นจากเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยอาจเกิดขึ้นจากการถ่ายทอดประสบการณ์ส่วนบุคคล กลุ่มคน หรือสังคม ซึ่งเกิดจากการคิดวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูล ในที่นี้ ความรู้หรือส่วนประกอบของความรู้เกิดขึ้นจากการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยด้านการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมให้เกิดสันติสุข

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงองค์ความรู้ด้านการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม เกี่ยวกับปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี บทบาท และวิธีการประยุกต์ใช้อย่างรอบด้าน และเป็นพุทธบูรณาการศาสตร์
2. ทำให้ทราบถึงจุดเด่นและจุดด้อยของการศึกษาวิจัยด้านการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม ด้วยวิธีวิทยาการวิจัยอภิมานเชิงคุณภาพ
3. สามารถกำหนดแนวโน้มและทิศทางในการพัฒนางานวิจัยด้านการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมในอนาคต
4. สามารถนำผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหา และพัฒนาสังคม มากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาแผนงานหรือการปฏิบัติงานด้านสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม และสามารถบูรณาการองค์ความรู้ที่ได้รับดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ได้จริงทั้งในปัจจุบันและอนาคต
5. แนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาทางเลือกบนฐานคิดพุทธปรัชญานี้ จะสามารถนำไปใช้เป็นกระบวนทัศน์ในการปฏิบัติได้ทั้งปัจเจก กลุ่มชน ชุมชน และสังคมส่วนรวม
6. งานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นอีกทางหนึ่งในการสังสมภูมิปัญญาหรือเป็นกระบวนทัศน์ทางเลือกด้านการพัฒนาปัจเจก กลุ่ม ชุมชนและสังคมบนฐานคิดพุทธปรัชญาท่ามกลางกระแสหลักแห่งการพัฒนาด้วยระบบทุนนิยมโลก

ความสำคัญของการศึกษาสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านแนวคิด บทบาท และการประยุกต์ใช้
พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมอย่างรอบด้าน ด้วยวิธีวิทยาการวิจัยอภิมานเชิงคุณภาพ
(qualitative meta research) ภายใต้กรอบแนวคิด ทฤษฎีการบูรณาการองค์ความรู้สหสาขา
ที่มีความเกี่ยวข้องหรือใกล้เคียงกัน ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะเรียกว่า “พุทธบูรณาการศาสตร์” ดังนั้น เพื่อให้ได้
ความรู้ที่เป็นองค์รวมและรอบด้าน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการศึกษาวิจัยว่าด้วย
การออกแบบการวิจัยต่อไป ผู้วิจัยจะได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมหรืองานวิจัย
ที่เกี่ยวข้องตามรายละเอียดในบทที่ 2 ดังต่อไปนี้